

Mnenje Evropskega ekonomsko-socialnega odbora o družini in demografskih spremembah

(2007/C 161/19)

Evropski ekonomsko-socialni odbor je 19. oktobra 2006 prejel zaprosilo nemškega predsedstva za pripravo mnenja o družini in demografskih spremembah.

Predsedstvo Odbora je sklenilo pripraviti mnenje, ki bo vključilo tudi sporočilo Komisije *Demografska prihodnost Evrope, kako spremeniti izziv v priložnost*, COM(2006) 571 konč., v zvezi s katerim je Evropska komisija 12. oktobra 2006 v skladu s členom 262 Pogodbe o ustanovitvi Evropske skupnosti sklenila, da se posvetuje z Evropskim ekonomsko-socialnim odborom.

Strokovna skupina za zaposlovanje, socialne zadeve in državljanstvo, zadolžena za pripravo dela Odbora na tem področju, je mnenje sprejela 22. februarja 2007. Poročevalec je bil g. BUFFETAUT.

Evropski ekonomsko-socialni odbor je mnenje sprejel na 434. plenarnem zasedanju 14. in 15. marca 2007 (seja z dne 14. marca) s 120 glasovi za, 1 glasom proti in 5 vzdržanimi glasovi.

1. Priporočila in predlogi

1.1 Odziv na edinstvene razmere

1.1.1 Člen 33 Listine o temeljnih pravicah priznava vključnost Evropske unije v razprave in predloge v zvezi z družinsko politiko, čeprav je jasno, da zaradi učinkovitosti in subsidiarnosti konkretna opredelitev in izvajanje politike sodita v pristojnost držav članic in lokalnih oblasti ter celo javnih služb in podjetij.

1.1.2 V zeleni knjigi, ki jo je Komisija objavila 16. marca 2005, je upravičeno zapisano, da je sedanje demografsko stanje v Evropi brez primere. Sporočilo z dne 10. oktobra 2006 poudarja, da je „tudi eden od glavnih izzivov, s katerimi se mora soočiti Evropska unija v prihodnjih letih“. Ugotovitve same ne zadostujejo, zdaj je edino ustrezno vprašanje, kaj storiti na ravni Skupnosti, zlasti na področju družinske politike in usklajevanja družinskega in poklicnega življenja. Treba je poudariti, da se je tudi Svet Evrope nedavno pridružil pozivu k splošni evropski družinski politiki.

1.1.3 Evropski ekonomsko-socialni odbor priporoča raziskovalni program, dejavnosti obveščanja, predloge in spremljanje. Na splošno bi morale presoje vpliva, ki so zdaj obvezne za vse zakonodajne predloge, zajeti tudi vpliv na družine, ker se to lahko neposredno nanaša nanje, morale pa bi tudi biti povezane z drugimi širšimi socio-ekonomskimi področji v EU, kot so zaposlovanje, rast, energetski razvoj in njihove posledice.

1.2 Raziskovalni program

1.2.1 Za ustrezen odgovor na demografske spremembe morajo tisti, ki sprejemajo odločitve na evropski, nacionalni in

lokalni ravni, izvesti poglobljeno študijo demografskih sprememb. Prvi evropski demografski forum, ki je potekal oktobra 2006, je bil odlična pobuda in organizacija takega foruma bi morala postati redni dogodek.

1.2.2 Prav tako je pomembno natančno preučiti demografske spremembe (geografija prebivalstva, naravna mobilnost, preseljevanje, sestava po starosti in spolu, daljša pričakovana življenjska doba itd.) in razloge zanje (gospodarski, socialni, kulturni in okoljski dejavniki, težave pri usklajevanju družinskega in poklicnega življenja, položaj žensk in mater na trgu dela, gibljiv delovni čas zaradi družinskih obveznosti, pomen tveganja in zahtev poklicnega življenja itd.) ter pri tem upoštevati nacionalne in regionalne značilnosti. Bistveno je, da se te študije izvede neodvisno, ker bodo rezultati morda postavili pod vprašaj nacionalne politike.

1.2.3 Lahko bi izvedli primerjalne študije v zvezi z različnimi davčnimi ali socialnimi sistemi, da bi pomagali ženskam in moškim pri vrnitvi na delo po obdobju vzgoje otrok in spodbujali moške k prevzemanju družinskih obveznosti. Zanimivo bi bilo tudi preučiti različne sisteme davčnih spodbud za razvoj vsem dostopnih javnih ali zasebnih storitev za družine.

1.2.4 Družine, ki se soočajo s posebnimi okoliščinami (matere samohranilke, invalidni otroci, odvisni starejši starši, težave z vključevanjem priseljenih družin itd.), je treba preučiti v posebnih študijah.

1.2.5 Staranje ⁽¹⁾ ter njegove različne vrste in številne geografske značilnosti je treba preučiti v posebnih študijah, s posebnim poudarkom na vplivu na družinsko življenje in

⁽¹⁾ Demografi so staranje prebivalstva opredelili kot povečanje deleža starejših oseb med prebivalstvom, kar ima na splošno za posledico upad deleža mladih oseb. Povečanje števila starejših oseb se dandanes v francoščini imenuje *gérontocroissance* (porast starejših). Glede na države ali ozemlja ter glede na določena obdobja staranje prebivalstva in porast starejših nista nujno istočasna pojava, ampak se lahko razlikujeta glede na kombinacijo posameznih vzrokov zanj.

družinske politike. Le-te so bile prej preučevane z vidika odnosov med starši, otroki in mladostniki. V prihodnje bi jih bilo treba preučiti še z vidika odnosov med otroki in ostarelimi starši, zlasti v zvezi z organizacijo delovnega časa in podporo skupnosti.

1.2.6 Prav tako bi bilo treba razmisliti, kako bi lahko starejši delojemalci, ki so bolj zdravi, aktivnejši in bolj neodvisni, intenzivneje in dalj časa sodelovali v družinskem, gospodarskem in socialnem življenju, predvsem s prilagoditvijo delovnih mest in s pomembnejšo, bolj aktivno udeležbo v življenju skupnosti in medgeneracijskimi odnosi (na primer z vključevanjem starejših v dejavnosti šol, vrtcev in jasli). Družine ne sestavljajo le starši in otroci, ampak tudi stari starši, ki imajo pogosto pomembno vlogo pri pomoči in podpori (varstvo otrok, materialna pomoč itd.).

1.2.7 V sedmem okvirnem programu Skupnosti za raziskave, tehnološki razvoj in predstavitve (2007–2013) bi bilo treba okrepiti vsebino socio-ekonomskih raziskav in jih bolje financirati, da bi se okrepile tudi raziskave na področju demografije ⁽²⁾.

1.3 Obveščanje

1.3.1 Komisija mora vzpostaviti evropski register najboljših prakse na področju družinske politike, usklajevanja družinskega in poklicnega življenja, politike enakosti žensk in moških ter posebnih politik, ki se osredotočajo na matere in očete, ki polno sodelujejo pri družinskih obveznostih. Namen tega je priporočiti državam članicam uspešne izkušnje iz vse Evrope, da bi parom omogočili uresničiti željo po otrocih (število otrok na gospodinjstvo je 1,5, glede na nedavne študije pa so želje po otrocih občutno večje).

1.4 Predlogi

1.4.1 Posledice demografskih sprememb lahko zmanjšamo le s pravočasno izvedbo vrste usklajenih ukrepov s področja socialne, gospodarske, okoljske in družinske politike ter politike enakosti moških in žensk, kar pomeni, da se ohrani širša slika in učinkovita kombinacija politik. V tem kontekstu mora Evropska unija pripraviti večletni akcijski načrt s predlaganimi ukrepi, ki so se v praksi v državah članicah že dokazali za učinkovite na področju družinske politike in uskladitve družinskega in poklicnega življenja.

⁽²⁾ Glej mnenje EESO z dne 15. 9. 2004 K 7. okvirnemu raziskovalnemu programu: potrebe po raziskovanju v okviru demografskih sprememb – kakovost življenja v starosti in tehnološke potrebe, poročevalka: ga. HEINISCH (UL C 74, 23. 3. 2005, str. 44–54); http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/sl/oj/2005/c_074/c_07420050323sl00440054.pdf.

1.4.2 Ob upoštevanju dejstva, da na področju demografije politike potrebujejo čas, da so učinkovite, mora Evropska unija poudariti nujnost razmer in državam članicam predlagati ukrepe za trajnostne družinske politike.

1.4.3 Odrpna metoda usklajevanja bi se morala razviti v primerjalno analizo družinske politike, enakosti spolov ter gospodarske in socialne politike, ki bo Uniji omogočila izbrati najboljše rešitve med raznolikostmi in kulturnim bogastvom držav članic in njihovimi nacionalnimi politikami.

1.4.4 Kot močan ukrep morajo Evropski svet, Evropski parlament in Komisija – v skladu z načelom subsidiarnosti – odločno spodbujati države članice k podpisu evropskega pakta za družino, ki bi lahko vseboval naslednje zaveze:

- izjavo volje držav članic, da izvajajo politiko v skladu s pričakovani prebivalstva o zelenem številu otrok na par v EU. Ta politika se mora med drugim odražati v neposredni finančni pomoči, davčnih olajšavah ter ponudbi gospodarsko uspešnih javnih ali zasebnih ustanov (na primer različnih oblikah jasli, vključno z jaslimi v podjetjih oziroma med podjetji), šol s podaljšanim bivanjem in storitev; v zvezi s tem je pomembno zagotoviti ne le količino, ampak tudi kakovost ustanov;
- določitev osnovnega zneska javnih sredstev za otroke in družine, torej za naložbe v prihodnost, s čimer bi preprečili, da za to področje predvidena sredstva postanejo del kolektivnih stroškov, povezanih z vse večjim deležem starejšega prebivalstva, ki bi zaradi vedno starejših volivcev lahko dobili prednost;
- zagotovitev družbenega okolja, ki bo prijazno družinam, materam, očetom in otrokom ter bo omogočalo uresničitev že stare zamisli uskladitve družinskega in poklicnega življenja z zagotavljanjem resnične enakosti med spoloma, ob resničnem upoštevanju sprememb načina življenja in dela (gibljiv delovni čas, razdalje, visoki stanovanjski stroški v mestnih središčih, pomanjkanje infrastrukture za majhne otroke itd.);
- dolgoročno obvezo za izvajanje ukrepov v podporo otrokom in družinam, saj je stalnost te vrste politike eden od ključnih elementov za njihov uspeh. Takšna obveza se mora izražati v časovno konstantnem deležu izdatkov za mlade v primerjavi z izdatki za zdravstvo in pokojnine, ki se bodo glede na staranje prebivalstva vsekakor povečali. Izredno pomembno je, da se zagotovi razvoj novih generacij

v najboljših mogočih pogojih. To pomeni, da je treba ohraniti in izboljšati zdravje in varstvo otrok, omogočiti kakovostno izobraževanje za vse, predlagati sisteme za pomoč in podporo staršem, da bodo lahko zadovoljili potrebe in reševali težave. Posebno pozornost je treba nameniti družinam in otrokom, ki živijo v veliki revščini, tistim, ki potrebujejo posebno pomoč, ter priseljencem. Čeprav EESO ne more zanikati staranja evropskega prebivalstva in ocenjuje, da je demografska obnova nujno potrebna za preživetje celine, vendarle poudarja, da bi morale a) absorpcija množične brezposelnosti, b) možnost za stalno zaposlitev v starosti 25–35 let, c) resnična varnost zaposlitve na splošno omogočiti brezhibno ureditev upokojitve, ne glede na to, ali je aktivna ali ne.

1.4.5 Človek ni le proizvajalec in potrošnik. Ima tudi socialno in čustveno razsežnost, ki pomeni dostojanstvo. Vse resnično humanistične politike morajo to razsežnost, bistveno za človekovo življenje, tako upoštevati kot tudi varovati. Družinske politike polno prispevajo k osebni izpolnitvi in složnosti v družbi. S sprejetjem evropskega pakta za družino bi Evropska unija pokazala, da se zavezuje k uresničevanju Evropske listine o temeljnih pravicah.

2. Uvod

2.1 Po zeleni knjigi *Odziv na demografske spremembe: nova solidarnost med generacijami* ⁽³⁾ je Komisija objavila novo sporočilo z naslovom *Demografska prihodnost Evrope, kako spremeniti izziv v priložnost*, ki odraža tudi pomen, ki ga Komisija pripisuje temu vprašanju, odločilnemu za prihodnost Evropske unije.

2.2 Treba je povedati, da so bile do Pogodbe iz Nice države članice precej molčeče glede tega vprašanja, kljub temu, da si strokovnjaki za demografijo že kakšnih dvajset let prizadevajo pritegniti pozornost politikov k t. i. demografski zimi, ki se začne, in na težave, ki jih bo prinesla. Le obžalujemo lahko, da je bil odziv kljub številnim in ponavljajočim se opozorilom tako zapoznel in da se bomo zdaj morali soočiti z resnično demografsko krizo.

2.3 Zadnjih deset let je Komisija nenehno poudarjala pomen pojava, ki utegne onemogočiti uresničitev ciljev lizbonske strategije, in s tem dokazala jasnovidnost, ki jo je treba pozdraviti.

2.4 Že brez pretiranega pesimizma je mogoče ugotoviti, da stopnja rodnosti sicer ni edini pogoj za dinamiko držav članic in jo mora spremljati tudi razvoj sposobnosti, usposabljanja in ustvarjalnosti vseh generacij, da pa demografsko stanje v Evropski uniji vendarle predstavlja velik izziv za prihodnji gospodarski razvoj in za socialno ravnotežje.

2.5 Pomanjkanje usposobljene delovne sile lahko omeji obseg rasti produktivnosti, če se kakovosti dela in posodobitvi delovnih navad ne posveti dovolj pozornosti. Prihodnje zaposlitve in strokovna usposobljenost, ki jo zahtevajo, bodo drugačne kot danes, kar poudarja pomen vseživljenjskega učenja. Žal je v Evropski uniji skoraj sedemnajst milijonov brezposelnih, katerim je treba prišteti še tiste, ki so morali sprejeti zaposlitev za krajši delovni čas, ker niso našli zaposlitve za polni delovni čas. Eden glavnih izzivov za Unijo je tem ljudem omogočiti, da najdejo stalno zaposlitev, kar bi na gospodarski ravni do neke mere pomagalo zmanjšati negativni vpliv zmanjševanja deleža aktivnega evropskega prebivalstva.

2.6 Demografske spremembe so se pojavile po obdobju, ki ga strokovnjaki za demografijo imenujejo „demografski prehod“. Le-tega je zaznamoval precejšnji upad umrljivosti, zlasti otrok in mater. Ta fenomen spremljajo zmanjšanje stopnje rodnosti sorazmerno z upadom umrljivosti in znatno daljša pričakovana življenjska doba ob rojstvu.

2.7 Demografski prehod in daljša pričakovana življenjska doba starejših državljanov (v Evropi po letu 1970) sta zelo pozitivna napredka. Vendar je treba zagotoviti demografsko obnovo, da ravnotežje med rodnostjo in umrljivostjo ne bo trajno porušeno, kar pa ni primer v Evropi. V številnih državah članicah število smrti dejansko presega število rojstev.

2.8 Doseganje visoke starosti v najboljših mogočih pogojih je dragocena dobrina, ki bo cilj tudi v prihodnosti. Ta razvoj bo povzročil večje stroške zdravja in nege, vendar bo zahteval tudi uvedbo novih storitev in dobrin, namenjenih starejšim osebam. Zavezal bo tudi k povečanju produktivnosti aktivnega prebivalstva in podaljšanju aktivnega življenja starejših, ki so včasih izključeni iz poklicnih dejavnosti proti lastni volji.

2.9 Priseljevanje nadomešča in bo nedvomno tudi v prihodnosti delno nadomestilo demografski primanjkljaj v nekaterih evropskih državah, pod pogojem, da ga bodo spremljali programi za vključevanje priseljencev (učenje jezikov, poklicno usposabljanje itd.). ⁽⁴⁾ Vendar ne more biti edini odgovor na soočenje z demografskimi izzivi, ker ne gre zgolj za količino delovne sile, ki jo Evropa potrebuje, ampak tudi za človeški in družbeni problem. Poleg tega odvzeti državam v razvoju njihov človeški potencial, predvsem najbolj usposobljene in kvalificirane ljudi, ne sme biti rešitev. Evropska unija mora tudi sama najti sredstva, s katerimi bo rešila demografske težave, s katerimi se sooča.

⁽³⁾ Glej mnenje EESO z dne 13. 9. 2006 o priseljevanju v EU in politikah vključevanja: sodelovanje med regionalnimi in lokalnimi oblastmi ter organizacijami civilne družbe, poročevalec g. PARIZA CASTANOS; UL Č 318, 23.12.2006.

⁽³⁾ COM(2005) 94 konč.

3. Sporočilo Komisije iz oktobra 2006

3.1 Komisija na začetku sporočila opozarja na vprašanje, ki se ga v vzporednih razpravah prepogosto zanemarja: vidik staranja prebivalstva, ki ga demografi imenujejo „staranje od zgoraj navzdol“, je dobra novica, saj je to znak daljše pričakovane življenjske dobe starejših prebivalcev, torej gre za precejšen napredek na zdravstveni, socialni in gospodarski ravni.

3.2 Daljšo življenjsko dobo spremlja v Evropi občutno zmanjšana rodnost. Za evropske demografske razmere so značilni štiri elementi:

- daljša pričakovana življenjska doba,
- nizko povprečno število otrok na žensko (1,5 za EU-27),
- upadanje rodnosti v zadnjih desetletjih,
- veliki tokovi priseljevanja.

3.3 Iz tega sledi, da se lahko število prebivalstva Evropske unije nekoliko zmanjša, vendar se bo predvsem precej postaralo, ko se bo generacija povojnega demografskega razcveta približala starosti za upokožitev.

3.4 Predvidevanja Komisije segajo do leta 2050 in temeljijo zgolj na statističnih ocenah. Komisija meni, da je treba ta predvidevanja uporabiti kot orodje za boljšo ozaveščenost in spodbujanje razprave.

3.5 Po napovedih Komisije utegneta biti leta 2050 v Evropski uniji dve aktivni osebi na vsako osebo, staro 65 let ali več, medtem ko je danes razmerje štiri aktivne osebe na eno osebo, staro 65 let ali več.

3.6 Glede na te napovedi Komisija ugotavlja, da bi lahko imelo staranje prebivalstva močan vpliv na trg dela, produktivnost in gospodarsko rast, pa tudi na socialno varstvo in javne finance.

3.7 Sprva se utegne stopnja zaposlenosti žensk in delavcev med 55 in 64 let poviševati (približno do leta 2017), vendar bo to le začasni odlog, po katerem bo breme demografskih sprememb zelo otežilo gospodarsko rast.

3.8 Tako bi se lahko povprečna letna stopnja rasti BDP Evropske unije sistematično zmanjšala s staranjem prebivalstva in padla z 2,4 % v obdobju 2004–2010 na samo 1,2 % med 2030 in 2050, kar bo pomenilo konec ambicij in ciljev lizbonske strategije.

3.9 Hkrati lahko staranje, če se ne bo nič storilo, vodi v precejšnje povečanje javnih izdatkov (pokojnine, zdravstvo in

storitve za starejše osebe), kar bi z ustvarjanjem proračunskega primanjkljaja povzročilo nesprejemljivo spiralo javnega dolga.

3.10 Glede na te napovedane težave za Komisijo ostaja vprašanje, kako bi lahko Evropska unija državam članicam pomagala z dolgoročno strategijo, katere izvajanje v zakonu in praksi bi bilo pomembno odvisno od njihove politične volje in njihovih zmogljivosti.

3.11 Komisija zato predlaga ustrezne, a dokaj ohlapne oziroma splošne smernice za razmislek in ukrepe, v kolikor te pristojnosti pripadajo državam članicam, ali celo lokalnim skupnostim.

3.12 Izraženi predlogi se dotikajo družinske politike, z namenom da bi spodbujali demografsko obnovo, zlasti z izboljšanjem metod za uskladitev poklicnega, zasebnega in družinskega življenja (vzpostavitev sistemov otroškega varstva in starševskega dopusta, boljša prilagodljivost organizacije dela, organizacija letnega demografskega foruma).

3.13 Komisija predlaga tudi ukrepe za zvišanje stopnje zaposlenosti delavcev, starih več kot 55 let, in povečanje produktivnosti v Evropi, predvideva pa tudi določbe za boljšo organizacijo zakonitega priseljevanja in vključevanja zakonitih priseljencev.

3.14 Na koncu Komisija priporoča vzpostavitev dovolj raznolikega spektra finančnih instrumentov za zaščito pokojninskih sistemov, k čemur sodi tudi ustvarjanje zasebnih prihrankov in kapitala, da bi ljudje lahko samostojneje določali višino dohodka, s katerim bi želeli razpolagati v pokoju, kar predpostavlja uspešno in pregledno delovanje finančnih trgov ter visoko kakovost nadzora, predvsem nadzora pokojninskih skladov.

3.15 Staranje v Evropi bo vodilo v spremembo razmišljanja, pa tudi spremembo sistemov socialnega varstva in družinske politike, saj gre resnično za pretvorbo velikega izziva v priložnost.

3.16 Ker Evropska unija nima pravih pristojnosti na tem področju, se lahko Komisija omeji le na določitev splošnih načel. Zaradi tega težko razumemo, kako bi lahko Evropska unija pridobila ustrezne operativne zmogljivosti, čeprav je res, da se rešitve razlikujejo glede na razmere v posameznih državah in socialne običaje ter tradicije posameznega naroda. Poleg tega lahko konkretno izvajanje nekaterih ukrepov, na primer uvedbo sistemov otroškega varstva, vodijo le lokalne oblasti, ki so najbližje družini. Vendar pa to nikakor ne zmanjša potrebe in nujnosti za ukrepe na ravni EU za soočanje z demografskimi izzivi.

3.17 Nemško predsedstvo, ki je izrazilo zanimanje za sporočilo Komisije, je menilo, da je potrebna poglobljena analiza družinske politike, in je zato zaprosilo Evropski ekonomsko-socialni odbor, da preuči, do kakšne mere bi trajnostna družinska politika lahko prispevala k gospodarskemu in socialnemu razvoju Evrope.

4. Družina, človeška realnost, ki se je prilagodila gospodarskim in socialnim spremembam

4.1 V zadnjih dveh stoletjih so velike politične, gospodarske in socialne spremembe v Evropi vplivale tudi na družino, načine življenja in sisteme vrednot. Industrijska revolucija in urbanizacija sta spremenili družinski okvir. Razširjena družina se je zmanjšala, razvile so se nove oblike družinskega življenja, vezi med generacijami so se spremenile, miselnosti so se preoblikovale, gospodarska solidarnost se je spremenila ali izgubila in istočasno je večja gospodarska neodvisnost žensk zvišala življenjski standard družin z dvema plačama.

4.2 Načini družinskega življenja so se spremenili in postali raznoliki. Ljudje se poročajo redkeje in pozneje. Povečalo se je število nezakonskih otrok, pa tudi število posvojitev, zlasti neevropskih otrok. Povečuje se število ločitev, prav tako tudi število novih družin z otroki, ki so se rodili v prejšnjem zakonu. Povečuje se tudi število staršev samohranilcev, v glavnem žensk, in te t. i. enostarševske družine se pogosto soočajo s težkimi materialnimi razmerami. Položaj družin, ki vzgajajo invalidne otroke, je zlasti težek in zahteva posebno pozornost organov oblasti. Oblikovale so se nove družinske mreže, da bi ustvarili medsebojno pomoč, ki bi temeljila na solidarnosti in prijateljskih vezeh (na primer družinske jasli). Zmanjšalo se je število oseb v gospodinjstvu in vedno več oseb ali parov živi samih in brez otrok. Vprašanja starejših parov, njihove vloge v družbi in podpore, ki jo bodo potrebovali, se bodo pojavljala vse bolj silovito. S priseljevanjem so se v Evropi pojavile nove družinske kulture, ki še povečujejo kompleksnost družinskih struktur.

4.3 V pretežno podeželski družbi so družino združevali trije elementi: naklonjenost, gospodarstvo in geografija. V praksi se je gospodarska dejavnost največkrat odvijala tam, kjer je bila družina: na kmetiji, v delavnici ali trgovini. Enota, ki so jo sestavljali ti trije povezovalni elementi, je izumrla oziroma izginila z industrializacijo in urbanizmom. V večini primerov je kraj, kjer družina živi, različen od kraja dela, družinski člani ne delajo v isti ustanovi niti na istem področju dejavnosti. Starši so manj prisotni doma. Stari starši, bratje in sestre pogosto živijo daleč stran in družinska solidarnost ni več tako sistematična. Nekateri otroci so zaradi tega pogosteje prepuščeni sami sebi, toda večina živi dalj časa doma kot prej, zlasti zaradi dlje trajajočega šolanja in težav, s katerimi se mladi soočajo na začetku poklicnega življenja. Mladi odrasli, ki pri tridesetih še vedno živijo pri starših in so od njih tudi finančno odvisni, so pogost

pojav v nekaterih državah članicah. Pokazalo se je tudi, da ima trenutno večje število otrok koristi od zdravstvenih, socialnih in izobraževalnih storitev kot v preteklosti.

4.4 Medtem ko vezi naklonjenosti tako nekoč kot danes tvorijo temelj družine, je jasno, da sta postala gospodarski in geografski vidik bolj izjema (kmetije, tradicionalna trgovina, obrti ...) kot pravilo.

4.5 Sodobno življenje je postalo bolj zapleteno in nedvomno tudi bolj individualistično. Vrednote individualne konkurenčnosti so postale zelo pomembne, toda vse prevečkrat se nagibajo k spodbujanju solidarnosti.

4.6 Kljub gospodarskim spremembam, urbanizaciji in prednosti, ki jo ima posameznik pred skupnostjo, je družina preživela in se prilagodila, čeprav je bila ogrožena. V bistvu ustreza naravni in osnovni človekovi želji po naklonjenosti, ljubezni, vzajemni pomoči in solidarnosti. Poleg tega so raziskave, opravljene v zvezi s prebivalstvom in zlasti z mladimi, pokazale, da ta težnja ostaja.

4.7 Vendar je popolnoma jasno, da je eden glavnih izzivov tako ženskam kot moškim omogočiti poklicno, zasebno in družinsko življenje, ki bo združljivo, ter se odzvati na vedno večje zahteve starševskih odgovornosti.

4.8 Zaradi narave gospodarskih in socialnih sprememb v evropski družbi se je pojavilo več izredno pomembnih vprašanj v zvezi z družinsko politiko: varstvo in vzgoja otrok, pomoč in podpora starejšim staršem, ki so lahko ostareli in odvisni, prilagodljivi delovni pogoji, starševski dopust in dopust za nego bolnega člana družine, podpora pri ponovni zaposlitvi staršev, ki so prekinili kariero zaradi vzgoje otrok, podpora oziroma šolska pomoč za otroke – up prihodnosti družbe, boj proti revščini in brezposelnosti, pomoč družinam, ki jih je prizadela bolezen, alkoholizem ali druge škodljive odvisnosti (droge, tobak itd.), boj proti nasilju v družini, podpora družinam, v katerih živijo invalidi itd.

4.9 Treba je predlagati konkretne in učinkovite ukrepe, da se ne bi ustvaril neznošen pritisk na mlade v obdobju, ko bi lahko postali starši. Zahtevati od žensk, da imajo otroke, kariero in da so vedno bolj prisotne na delovnem področju, pomeni, da jim je treba omogočiti potrebna sredstva za uskladitev materinskega, družinskega in poklicnega življenja. Treba je tudi oblikovati močne in učinkovite ukrepe za spodbujanje vključitve očetov v družinsko življenje, občutka za očetovsko odgovornost in enakopravnosti pri obveznostih za skrb za otroke v okviru družine. To pomeni tudi uvedbo določb v zvezi z delovno zakonodajo v tistih državah članicah, ki še niso sprejele tovrstnih zakonov, ki bodo omogočile staršem majhnih otrok, tudi očetom, da vzamejo starševski dopust in prilagodijo svoj delovni čas, da bodo lahko skrbeli za otroke.

5. Družina, resničnost, ki jo je Evropska unija že priznala in napovedala s človeškega, gospodarskega in socialnega vidika

5.1 Evropska unija je že uradno izrazila interes za družino. Člen 33(1) Listine o temeljnih pravicah pravi: „Družina uživa pravno varstvo, ekonomsko in socialno zaščito.“ Iz tega besedila sledi, da družina, gospodarstvo in socialna organizacija niso nepovezane ali povsem neodvisne resničnosti. Nasprotno, vplivajo druga na drugo in države članice so odgovorne, da zagotovijo pravno, socialno in gospodarsko zaščito družine.

5.2 Listina o temeljnih pravicah združuje v zvezi s tem precej starejše besedilo, ki so ga podpisale vse države članice, in sicer Splošno deklaracijo Združenih narodov o človekovih pravicah iz leta 1948, zlasti njen člen 16(3), ki navaja: „Družina je naravna in temeljna celica družbe in ima pravico do družbenega in državnega varstva.“

5.3 Poleg tega je Evropska listina še bolj eksplicitna v členu 33(2), v katerem navaja, da je cilj Evropske unije na tem področju „uskladitev družinskega in poklicnega življenja“.

5.4 Tako Evropska unija v besedilu, ki določa temeljne vrednote, ne poudarja le, da družinskemu in poklicnemu življenju pripisuje poseben pomen, ampak navaja tudi, da si ne smeta oziroma ne bi smela nasprotovati.

5.5 Treba je tudi povedati, da člen 33 Listine o temeljnih pravicah utemljuje vlogo Evropske unije na področju družinske politike, vsaj pri spodbujanju, opozarjanju in obveščanju držav članic ter celo pri pozivanju k usklajevanju v skladu z načelom subsidiarnosti.

6. Družina – vir gospodarskega razcveta, socialne solidarnosti in čustvenega ravnotežja

6.1 Vsakdo ve, da je bilo obdobje velike gospodarske rasti v treh desetletjih po drugi svetovni vojni tudi obdobje močne demografske rasti in to ni bilo naključje. Demografsko rast, predpogoj, ki mora nadomestiti „demografsko zimo“, mora spremljati možnost za vse generacije, da razvijajo svoje sposobnosti, ustvarjalnost in dosežejo osebno izpolnitev ob upoštevanju okolja in ekološkega zdravja planeta.

6.2 Družina je osnovna gospodarska enota in povezava med družino in gospodarstvom je naravna. Družina kot enota ima potrebe, ki imajo tudi gospodarsko razsežnost v več pogledih: prehrana, stanovanje, oprema, dostop do kulture in dejavnosti v prostem času, kakovost zraka, vode itd. Družina je v nekaterih

državah članicah tudi vir prenosa dohodka in socialnih storitev. Seveda pa je tudi eno od gonil gospodarstva, v kolikor imajo člani družine zadostno in trajno kupno moč.

6.3 Priznanje, da je družina gospodarska enota, ne pomeni, da jo zreduciramo samo na gospodarsko vlogo oziroma da se osredotočimo zgolj na številke. Konec koncev gresta družina in gospodarstvo z roko v roki za dobro posameznika in za čustveno ravnotežje ⁽⁵⁾.

6.4 Poleg tega družina vsebuje elemente, ki spodbujajo gospodarski razvoj in socialno ravnotežje z vsaj štirih specifičnih vidikov:

- Družina je kraj čustvene, ekonomske in socialne solidarnosti, kar omogoča veliko lažji odziv na spremenljivke v gospodarskem življenju. Če imajo brezposelni psihološko in/ali finančno podporo družine, bodo lažje našli zaposlitev, izbrali usposabljanje ali celo ustanovili podjetje, čeprav še vedno velja, da je brezposelnost težka preizkušnja in problem za vso družino.

- Družina je mesto neposrednega gospodarskega ustvarjanja, ker je vir tega, čemur ekonomisti pravijo „človeški kapital“. Zato je treba dati staršem vso potrebno podporo za vzgojo otrok. Resnično ceno „demografske zime“ v Evropi lahko občutimo ob upoštevanju težav, ki se bodo pojavile v zvezi s financiranjem pokojnin, upadanjem prebivalstva na podeželju in posledično izgubo gospodarskih dejavnosti, težavami pri zagotavljanju javnih storitev ter upadanjem števila študentov na nekaterih področjih prihodnosti. Naložbe v človeški kapital lahko povečajo produktivnost in gospodarsko rast ter za vedno preprečijo prej omenjene smeri razvoja.

- Treba je tudi poudariti vlogo družine za vrednost „človeškega kapitala“ s pomočjo vzgoje, posredovanja vrednot, podpore in spodbud, ki jih starši dajo svojim otrokom. Nekateri lastnosti, ki so nepogrešljive v poklicnem in socialnem življenju, se pridobijo že v družini: spoštovanje drugih, prizadevnost, čut solidarnosti, strpnost, socialna kompetenca, odgovorna neodvisnost.

- Rečemo lahko, da je družina trajno gospodarsko gonilo, ker starši uporabljajo gospodarska sredstva, da zadovoljijo potrebe družine. Odgovornost staršev, da otroke vzgojijo in jih pripravijo na prihodnost, prispeva k varčevanju in naložbam v prihodnost s finančnega vidika, vidika nepremičnin, usposabljanja in znanja. Starši si bodo tudi prizadevali zmanjšati onesnaženje iz vseh virov, da bi za svoje

⁽⁵⁾ Glej mnenje EESO, sprejeto na plenarnem zasedanju 14. marca 2007, o *gospodarskem in proračunskem vplivu staranja prebivalstva*, poročevalka: ga. FLORIO.

otroke ohranili primerno okolje. Večina otrok dandanes dobi od staršev in družbe občutno več kapitala v obliki nege, vzgoje, zdravstvenih in socialnih storitev in naložb v nepremičnine (mnogi tudi v obliki dediščine) kot nekoč njihovi starši oziroma stari starši. V tem smislu je ekonomist in strokovnjak za demografijo Alfred Sauvy zapisal, da je „otrok dejavni element družbe“. Glede na to lahko rečemo, da družina v življenje posameznika vnese zgodovinsko razsežnost na gospodarski, socialni in čustveni ravni.

6.5 Že v času renesanse je Jean Bodin napisal: „Človek je edino bogastvo“. Vse države članice EU priznavajo pozitiven prispevek družine v človeškem, gospodarskem in socialnem smislu, pa tudi na ravni čustvenega ravnotežja, zato vse tako ali drugače izvajajo družinske politike. Dejansko se zavedajo, da je prihodnost naroda v njihovih otrocih.

7. Družinske politike v Evropski uniji – različne politike

7.1 V vsej Evropski uniji se izvajajo družinske politike in politike, ki so namenjene zagotavljanju enakosti moških in žensk in omogočanju uskladitve poklicnega, socialnega in družinskega življenja. Ti trije vidiki so povezani in ustvarjajo celoto, tudi če različne države dajejo več poudarka enemu ali drugemu vidiku. Kakor koli že, naj bodo implicitne ali eksplisitne, močne ali šibke, obstajajo v vseh državah članicah.

7.2 Razlogi za to so različni: včasih bolj moralne in civilne narave, drugič bolj ekonomske in politične. Vendar je moralno, zdravstveno in vzgojno dobro počutje otrok vedno temeljni element družinskih politik, prav tako skrb, da se staršem omogoči, da izpolnijo tudi svoje cilje, ob tem ko skrbijo za družino, poklicno in socialno življenje.

7.3 Zahteva po enaki obravnavi žensk in moških v poklicnem življenju in tudi pri družinskih obveznostih je predvsem v skandinavskih državah osnovno načelo družinske politike. V primerih, ko je delovno mesto daleč od doma in podjetja vedno ne sprejmejo in razumejo prekinitve kariere zaradi rojstva in vzgoje otroka, so ukrepi za uskladitev poklicnega in družinskega življenja izredno pomemben del družinske politike, ki omogoča, da se otroke sprejme kot del družbe.

7.4 Pripravljenost za zagotavljanje enakih možnosti otrok v družbi je lahko prav tako v podporo družinski politiki. Pogosto gre za nadomestilo nezadostnih finančnih sredstev in povračilo izdatkov za družinske obveznosti. Sem sodi vrsta ukrepov za lažjanje težav, s katerimi se na trgu dela soočajo očetje, predvsem pa matere, ki praviloma skrbijo za vzgojo, predvsem dokler so otroci še majhni.

7.5 Drugi pristopi obravnavajo to vprašanje v večji meri s socialnega vidika in manj s stališča družine. Gre torej za organizacijo razdelitve dohodka za odpravo revščine, ki pa ni vedno povezana s konceptom nadomestila nekaterih družinskih stroškov.

7.6 Treba je omeniti še politike, ki so usmerjene v povečanje rodnosti z jasnim ciljem znova oživiti rodnost v Evropi, v kateri se rojeva premalo otrok.

7.7 Vse študije v Evropi o razmerju med stopnjo rodnosti in visoko stopnjo zaposlenosti žensk kažejo, da je visoka stopnja rodnosti jasna posledica možnosti, ki ponujajo uskladitev družinskih obveznosti in poklicnega življenja. Najboljše rezultate povečanja stopnje rodnosti bi lahko dosegli z ukrepi za spodbujanje in omogočanje očetom majhnih otrok, da si bolje razdelijo družinske obveznosti z materami otrok. Gre za pomemben element, ki ga je treba poudariti pri mlajših generacijah.

7.8 Daljša življenjska doba, daljše usposabljanje mladih in faze usposabljanja, ki potekajo skozi vse življenje, so spremenili in bodo še naprej spreminjali načine organizacije družinskega in poklicnega življenja. Treba bo razmisliti o sredstvih za večjo prilagodljivost tako med usposabljanjem kot v poklicnem življenju, da bi bilo lažje za tiste, ki si želijo ustvariti družino, ne da bi se pri tem morali odpovedati karieri.

8. Ukrepi za podporo družini in za spodbujanje enakih poklicnih možnosti za ženske in moške

8.1 Glavni smeri političnih ukrepov za podporo družini sta načeloma neposredna finančna pomoč in subvencionirane ali brezplačne storitve otroškega varstva (jasli, vrtec, mreže za pomoč materam itd.). Treba je paziti, da ti ukrepi podpirajo uskladitev poklicnega in družinskega življenja. Prav tako je pomembno, da so storitve otroškega varstva na voljo vsem in cenovno dostopne za vse.

8.2 V nekaterih državah so ukrepi namenjeni predvsem ustanovam otroškega varstva, privlačni možnosti starševskega dopusta za vzgojo otrok in aktivni politiki za združljivost poklicne dejavnosti z družinskim življenjem ter za lažjo ponovno vključitev v poklicno življenje po starševskih dopustih.

8.3 V drugih sistemih je poudarek na olajšanju davčnega bremena družin, v katerih je zaposlen le eden od staršev, in na starševskih dodatkih staršem, ki v prvih letih po rojstvu otroka ostanejo doma.

8.4 V nekaterih državah je finančna pomoč za nadomestilo stroškov za vzgojo otrok povezana z ukrepi za združevanje poklica in starševskih dolžnosti, kot so na primer starševski dopust, storitve na področju otroškega varstva, brezplačni otroški vrtci itd. Ta kombinacija finančne pomoči in storitev za družine se je izkazala za učinkovito.

8.5 Vprašanje enakosti žensk in moških v zvezi z družinskimi obveznostmi in uskladitvijo družinskega in poklicnega življenja je jasno zelo pomembno za uspešno oživitev evropskih družin. To vprašanje sodi k potrebi po odpravi strukturnih vzrokov za neenakost dohodkov moških in žensk, ki so povezani zlasti z dejstvom, da breme varstva in vzgoje otrok prepogosto obremenjuje le ženske.

8.6 Doseganje enakosti in ravnotežja med moškimi in ženskami – z ozirom na želje, nagnjenja in sposobnosti vsakega – je v smislu finančne neodvisnosti, prevzema skupne odgovornosti za otroke, družino in gospodinjstvo ter v smislu udeleževanja pri političnih in drugih dejavnostih splošnega interesa za razvoj prebivalstva in rodnost odločilnega pomena. Prav tako kot moški želi tudi večina žensk po pravici imeti možnost združiti poklicno dejavnost, otroke in svojo vlogo v socialnih strukturah.

8.7 Povsod po Evropi je splošna težnja, da se viša starost materinstva in očetovstva, kar ni brez posledic za rodnost, čeprav sodobna medicina in raziskave na področju javnega zdravja omogočajo zmanjšanje tveganja neplodnosti v poznejših letih. Razlogi za poznejše materinstvo so zlasti daljši študij in čakanje parov, da oba partnerja dobita ustrezno stalno in dobro plačano zaposlitev, preden se odločita za otroke. Glede na to ima brezposelnost mladih in negotovost nekaterih zaposlitev, zlasti za ženske, negativen vpliv na rodnost in na družinsko življenje. Na splošno evropski način organizacije gospodarskega in socialnega življenja, v katerem mladi vedno pozneje najdejo stalno službo, aktivno prebivalstvo pa se spodbuja, da se upokoji čim bolj zgodaj, pa tudi novi načini življenja mladih, ne vodijo k prevzemu družinskih obveznosti in odločitvi za otroke.

8.8 Za izboljšanje teh razmer in za doseg pravičnega položaja moških in žensk, je treba združiti ukrepe družinske politike z ukrepi za enakost spolov. Sem spadajo na primer ustanove za kakovostno varstvo otrok, vključno z otroškimi ustanovami v podjetjih, pa tudi pravni, davčni in socialni ukrepi, namenjeni omogočanju tako ženskam kot moškim, da uskladijo starševsko, poklicno in socialno življenje. Tudi starim staršem, ki še delajo oziroma želijo še naprej delati, je treba omogočiti, da prilagodijo svoj delovni čas, da bi lahko preživeli več časa s svojimi vnuki. Če v tem ne bomo uspeli, obstaja resno tveganje, da se bodo ženske še naprej odpovedovale otrokom in družinskemu življenju, da bi se lahko posvetile samo karieri.

8.9 Treba je poskrbeti tudi za to, da politike omogočajo svobodno izbiro pri vrnitvi v službo po prekinitvi kariere zaradi rojstva otroka ali časa, posvečenega vzgoji majhnih otrok. V zvezi s tem je poklicno usposabljanje med starševskim dopustom ena od poti, ki jo je treba razvijati, pa tudi gibljiv delovni čas, ki bi omogočil vzgojo otrok. Treba je spodbujati tudi možnost za polovični delovni čas, in sicer ne da bi oteževali vrnitev na polni delovni čas, ko ni več potrebe po krajšem delovnem času. Končno je treba tudi zagotoviti, da zaposleni, ki se vrnejo v službo po starševskem dopustu, niso premeščeni na nižja delovna mesta, kot bi ustrezalo njihovim kvalifikacijam. Dejstvo, da so zaposleni vzeli starševski dopust nedavno, ne bi smelo veljati za negativno v primeru odpuščanja zaradi gospodarskih težav.

8.10 Pomembno je, da javni sektor in podjetja, ki „bi se morala zavedati svojih dolžnosti“, izvajajo ali spodbujajo socialne politike, prakse in inovacije, ki olajšujejo poklicno življenje parov, ki pričakujejo ali vzgajajo otroke. To velja več kot besede in zakonodaja. Gre tudi za vprašanje kolektivnega in psihološkega odnosa, v skladu s katerim otrok ne sme biti obravnavan kot ovira in posledično mati ali oče kot manj produktiven oziroma manj „konkurenčen“ element. Pobude za jasli v podjetjih ali skupne jasli več podjetij na istem območju, ki se pospešeno razvijajo, je treba še spodbujati. Te jasli predstavljajo zelo koristno storitev za pare, ki imajo poklicne obveznosti, saj jim skrajša čas za pot in poenostavi razporeditev časa.

8.11 Pomembno je tudi, da javni sektor in podjetja razumejo težave, s katerimi se lahko soočijo očetje majhnih otrok med kariero, ko bi hoteli vzeti starševski dopust ali skrajšati delovni čas zaradi družinskih obveznosti. Javni sektor in podjetja morajo ustvariti pogoje, da bodo tudi očetje lahko skrbeli za svoje otroke. Socialna partnerstva imajo v tem okviru pomembno vlogo.

8.12 Na splošno je treba očete spodbujati k prevzemu družinskih dolžnosti na vseh ravneh, zlasti pri vzgoji. Veliko socioloških študij kaže, da je prav „odsotnost“ očeta razlog za vedno večje težave pri vzgoji otrok.

8.13 Politike, ki so se ali se še bodo izvajale, so različne, težave, ki se pojavljajo, so različne, toda cilji so isti: moškim in ženskam, ki si želijo ustvariti družino in vzgajati otroke, je treba to omogočiti. Vendar vse raziskave kažejo, da Evropejci ne morejo uresničiti želje po otrocih in da pogosto izražena želja po tretjem otroku ostane velikokrat neizpolnjena, tudi zaradi finančnih ali materialnih razlogov in zaradi težav, ki jih povzročajo uskladijevanje poklicnega in družinskega življenja, zlasti materam.

8.14 Obstajajo tudi manj materialni razlogi. Evropska unija se je znašla v obdobju resne zaskrbljenosti, čeprav spada med najbolj razvite in bogate dele sveta. Po treh desetletjih blagostanja je nastopila gospodarska negotovost, zaskrbljenost zaradi degradacije okolja in podnebnih sprememb, nekatere negativne posledice globalizacije, kompleksnost sodobnih družb in izguba zaupanja državljanov v sposobnost njihovih vlad, da bi vplivale na dogodke, kar je v Evropi povzročilo širjenje pesimizma, kar za rodnost ni ugodno. Prvič po zelo dolgem času starši v več evropskih državah čutijo, da svojim otrokom resnično ne morejo omogočiti boljše prihodnosti.

8.15 Treba je tudi razmisliti o tem, ali prevladujoča kultura podpira družino in odločitev za otroke, ali je podoba uspešnega družinskega življenja dovolj ovrednotena in ali nista morda individualizem in potrošniški materializem povzročila, da smo pozabili, da je človek nedvomno individualno bitje, vendar namenjen za življenje v skupnosti. Zato se najgloblje in najbolj

pereče skrbi Evropejcev nanašajo na družinsko življenje: vzgoja, stanovanje, možnosti za delo, čustvena stabilnost in osebna izpolnitev. Morda bi bila prednostna naloga sprejeti bolj optimističen in velikodušen pogled na družinsko življenje, toda ko načnemo vprašanje družine in rojstev, se po definiciji dotaknemo človekovih najintimnejših stvari. Organi oblasti, ki so odgovorni za skupno dobro, morajo zato ustvariti priložnosti, da današnjim moškimi in ženskami zagotovijo resnično svobodo, da si lahko ustvarijo družino in imajo toliko otrok, kot si jih želijo, ne da bi se pri tem vmešavali v osebno izbiro posameznikov.

8.16 Družina je vir gospodarske blaginje in socialne solidarnosti, predvsem če sta oba starša zaposlena. Evropska unija mora zato spodbujati države članice, da vključijo družinsko razsežnost v svoje gospodarske in socialne politike. EU mora z najboljšimi praksami spodbujati trajnostno družinsko politiko.

V Bruslju, 14. marca 2007

Predsednik
Evropskega ekonomsko-socialnega odbora
Dimitris DIMITRIADIS
